

INGLIZ TILI DARSLARIDA O'QITUVCHI TOMONIDAN ISHLATILADIGAN SO'Z VA IBORALARNING KOMUNIKATIV ASOSI

Yuldashev Og'abek Komiljon o'g'li
Namangan davlat pedagogika instituti
Yevropa tillar kafedrası o'qituvchisi
Sultonova Gulnoza Alimardon qizi
Namangan davlat pedagogika instituti
Maktabgacha talim yo'nalishi
3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada xorijiy tilni o'qitishda zamonaviy kommunikativ yondashuvning ahamiyati va dramtizatsiya usullarining til o'rgatishdagi roli tahlil qilingan. Muloqotga asoslangan yondashuv til o'rganuvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirishi, interfaol muhit yaratishi hamda til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur anglashga xizmat qilishi yoritilgan. Dramtizatsiya usuli orqali til o'rganuvchilar tabiiy nutq muhitida o'zini erkin ifoda etish imkoniyatiga ega bo'lishi, nutqiy faoliyatning barcha turlari uyg'unlashtirilishi ta'kidlanadi. Shuningdek, frazeologik birliklar va idiomalarning kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdagi o'rne ham ko'rsatib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, dramtizatsiya, frazeologiya, til kompetensiyasi, interfaol o'qitish

Аннотация: В данной статье рассматривается значение современного коммуникативного подхода и методов драматизации в обучении иностранным языкам. Подчеркивается, что коммуникативное обучение способствует активному участию студентов, созданию интерактивной среды и лучшему пониманию связи между языком и культурой. Метод драматизации позволяет учащимся естественно выражать свои мысли в речевой среде и развивать все виды речевой деятельности. Также анализируется роль фразеологизмов и идиом в формировании коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: коммуникативный подход, драматизация, фразеология, языковая компетенция, интерактивное обучение

Abstract: This article explores the significance of the modern communicative approach and dramatization techniques in foreign language teaching. It emphasizes how communicative methods encourage learners' active participation, foster an interactive learning environment, and enhance the understanding of the interrelation between language and culture. Dramatization enables learners to express themselves naturally in a speech setting and integrates all forms of speech activity. The article also highlights the importance of phraseological units and idioms in developing communicative competence.

Keywords: communicative approach, dramatization, phraseology, language competence, interactive learning

Bugungi kunda til o'rganish yangi ma'no kasb etdi lekin, boshida biroz yashirin va o'ychan edi. O'qitish jarayonida o'qituvchining roli keskin o'zgardi. Murabbiy-murabbiy, murabbiy-nazoratchi o'rniga kuzatuvchi-murabbiy, ustozmurabbiy, "so'rg'ich" murabbiy va yetakchilar tayinlandi [1, 3]. Chet tillarini o'rganish davrida ko'plab til o'qituvchilari muloqotni eng samarali deb bilishadi va "grammatikadan so'zlarga, keyin esa ijro etish uchun ishlashni o'zgartirish" tamoyili bo'yicha ishlashning an'anaviy usullarini tanqid qiladilar. "Maxsus mashqlar tilni ishlatmaslik orqali amalga oshiriladi va bu usul bilan tilni to'g'ri o'rgangan odam noto'g'ri iborani aytganidan ko'ra jim bo'ladi. Muloqot barcha til qobiliyatlarini rivojlantiradi - gapirish va yozishdan o'qish va tinglashgacha. Grammatika tilda muloqot jarayonida aqlli: talaba birinchi navbatda so'zlarni, ma'lumotlarni, grammatikani eslab qoladi va keyin grammatika nimani anglatishini tushuna boshlaydi. Maqsad – talabani chet tilida nafaqat samarali, balki to'g'ri gapirishga o'rgatish. Yangi so'zlarning qoidalari, ma'nolari o'qituvchi tomonidan o'quvchiga tanish so'zlar, asoslar va grammatik ma'lumotlar, imo-ishoralar va mimikalar, chizmalar va boshqa yordamchi vositalar yordamida tushuntiriladi. Shuningdek, ular kompyuter va kompakt disklar, Internet, teledasturlar, gazetalar, jurnallar va boshqalardan foydalanishlari mumkin. Bularning barchasi o'quvchilarda o'rganilayotgan til mamlakatining tarixi, madaniyati, an'analarga qiziqish uyg'otishga yordam beradi Bugungi kunda ingliz tilini o'qitishning kommunikativ usuli kommunikativ yondashuv asosida nomoyon bo'ldi. Ko'p olimlar tomonidan uning asosiy qoidalari turlicha talqin qilinadi. Bir qancha zamonaviy xorijiy olimlarning fikriga qaraganda, o'quv jarayoni faqat mazmunli tomonga, haqiqiy muloqotga tayanishi va tilni o'rgatish usullari ustida ishlashda istisno qilishi kerak. Bundan tashqari ayrim mahalliy metodistlar va tadqiqotchi-amaliyotchilarga kommunikativ usullardan foydalanishni tavsiya etadilar, lekin aslida til o'rgatish usulini o'rgatib boradilar va faqat oxirgi bosqichlaridagina o'rganuvchilarga dialoglar tuzishni yoki o'z fikrlarini bildirishni taklif qiladilar. Bir qancha xorijiy va mahalliy tadqiqotchilar kommunikativ usulning bunday talqinini qabul qiladilar, va unga ko'ra o'quv jarayoni sifatli va mazmunli yondashuvlarni oqilona birlashtirishi, nutqning shakli va mazmuni ustida ishlashni o'z ichiga olishi kerak deb xisoblaydilar. Rossiyada chet tillarini o'qitishda kommunikativ usulning asoschisi Passov E. I., pedagogika fanlari doktori, professor, Rossiya Federatsiyasining xizmat ko'rsatgan fan arbobi, xorijiy tillarni o'qitish metodikasi sohasidagi taniqli olimdir. Aynan Passov E. I. o'qitishning kommunikativ usuli tamoyillarini ishlab chiqdi:

Bular:

1. Nutq yo'nalishi prinsipi.
2. Uning shaxsiy jihatining etakchi roli bilan individuallashtirish prinsipi.

3. Funktsionallik printsiipi.
4. Vaziyat printsiipi.
5. Yangilik printsiipi.

O'qituvchi xorijiy tilini o'qitishning kommunikativ yo'nalishida alohida rol o'ynaydi. Uning kasbiy kompetentsiyasining kommunikativ komponenti juda dolzarb bo'lib, ushbu komponentning umumiy pedagogik xususiyatlari quyidagilardan iborat: kommunikativ madaniyat; pedagogik aloqa texnikasi va interfaol o'zaro ta'sir usullarini bilish; o'zaro ta'sirning barcha ishtirokchilari o'rtasida qaror qabul qilishda hamkorlikni ta'minlash; subyekt-semantik aloqani ta'minlaydigan didaktik va kommunikativ muhit sifatida dialogni qurish qobiliyati; ishonch va xayrixohlik muhitini ta'minlash va bu ingliz tilini aloqa vositasi sifatida ishlatish qobiliyati va butun o'quv jarayonini ingliz tilida qurish qobiliyati kabi professional belgilar bilan birga bo'lishi kerak; chet tilidagi haqiqiy, me'yoriy va ifodali nutq; chet tilidagi nutqni moslashtirish; nutqiy aloqa holatlarini modellashtirish va o'quv jarayonida aloqani samarali rejalashtirish qobiliyati. Kommunikativ metodologiya asosiy yo'nalishi guruh o'qitish usullariga qaratilgan. O'qituvchi va talabalarning vazifasi birgalikda ishlashni o'rganish, individual ta'limdan uzoqlashishdir. Kommunikativ metodologiya doirasida faol o'qitish usullari qo'llaniladi, ular ba'zan guruh deb ataladi, bu ularning guruh ta'lim shakliga mosligini ko'rsatadi. Bularga quyidagilar kiradi: "aqliy hujum", semantik xaritani tuzish, og'zaki nutq, og'zaki xabar, munozara, yo'naltirilgan munozara, erkin munozara, nutqiy yoki muammoli muammolarni hal qilish, ssenariy, rol o'ynash, intervyu, xayoliy vaziyat (simulyatsiya o'yini), loyiha. Ushbu o'qitish usullari qo'yilgan kommunikativ vazifa yoki muammoni hal qilish jarayonida ingliz tilidagi muloqotni tashkil etishga yordam beradi. Kommunikativ usullar yuqori darajada ravshanlikka ega va haqiqiy aloqa jarayonini taqlid qiladigan va nutqiy vaziyatlarda o'rganilayotgan til materialini faollashtirishga imkon beradi. Shubhasiz, aloqa jarayonig 'oyalar, his-tuyg'ular, his-tuyg'ularni uzatmasdan, vaziyatga moslashmasdan taqdim etilishi mumkin emas. o'qitishda kommunikativ yondashuvni amalga oshirish uchun maqbul sharoitlarni ta'minlash uchun dramatisatsiya usullaridan foydalanish taklif etiladi. Dramatisatsiya metodik usul sifatida birinchi marta Angliyada P. Sleyd (1954) va B. Vey (1967) tomonidan qo'llanilgan, ular bu shaxsga vaziyatni o'zida "o'tkazish" orqali imkon beradi, unga shaxsiy xususiyat beradi va shu bilan o'rganishni arziyas narsadan ijodiy jarayonga aylantiradi, deb hisoblashgan. Dramatisatsiya-darslarida o'quv materialining mazmun mohiyatini sahnalashtirish, rol ijro etish, shu bilan bir qatorda rollarga nafaqat tirik belgilar, balki har qanday bilim sohasidagi har qanday jonsiz narsalar va hodisalar ham berilishi mumkin. Dramatisatsiya turlari orasida dramatisatsiya (masalan, dialog), rolli o'yinlar, dramatisatsiya elementlari bilan mashqlar va boshqalar, darsdan tashqari mashg'ulotlarda –adabiy asarni (yoki uning parchasini) sahnalashtirish, eskizlardan foydalanish. Didaktik imkoniyatlarning keng doirasi bilan dramatisatsiya yanada qiziqarli va mazmunli bo'lishiga yordam beradi.

Bunday usullardan foydalanish o'quv jarayonini yanadada qiziqarli va esda qolarli hamda samarali bo'lishiga kata hissa qo'shadi. O'quv jarayonida nutq materiallarini to'ldirish uchun badiiy (matn-rol, matn-dialog va boshqalar), falsafiy (matn-aks ettirish, matn-savol, aforizmlar, buyuk mutafakkirlarning bayonotlari va boshqalar)dan tematik tanlangan matnlar kabi dramatizatsiya vositalaridan foydalanish maqsadga muvofiq boladi. Adabiyot, folklor (maqollar) va rivojlanish texnikasi va vazifalari tizimi (badiiy matnni talqin qilishning usullari, rolli tarjimai hollar, vaziyatlarni ijro etish, ma'nolarni grafik tasvirlar shaklida namoyish etish, o'z xulosasini boshqalar bilan taqqoslash). Shunday qilib, ingliz tilidagi muloqotni tashkilash jarayonida dramatizatsiya usullaridan foydalanish, ular orasida xayoliy vaziyatlar, ssenariylar, rolli o'yinlar jismoniy harakatlar bilan birgalikda quyidagi muammolarni hal qilishga imkon beradi. Bu imkoniyatlar o'rganuvchi va o'quvchilarning so'z boyligini oshirish va faollashtirishda, grammatik ko'nikmalarni takomillashtirishda, kommunikativ yondashuv uslubida yangi grammatik materialni o'zlashtirishda, talaffuzni darajasini takomillashtirish va intonatsiyada, fonemik eshitish qobiliyatini shakllanrishda, o'rganilayotgan til muhitiga sho'ng'ish orqali auditorlik ko'nikmalarini oshirishda, nutq faoliyatining barcha turlarini rivojlantirishda, ijtimoiy-madaniy va madaniyatlararo aloqa ko'nikmalarini takomillashtirishg Tarjimada iboralarni fikrni bayon etishga yo'naltirish va kommunikatsiyaga kiritish jarayoni oson kechmaydi, chunki bu jarayon bir nechta faktorlarni o'z ichiga oladi. Bular, so'zlarning turli xil bog'lanishi, omonimlar, sinonimlar, frazeologik birliklarning turli xil ma'noni berishi polisemiya va boshqalar. Bulardan tashqari frazeologik birliklarda o'sha xalqqa mansub bo'lgan uslubiy bo'yoqdorlik mavjudki, ba'zi bir boshqa tillarda u uchramasligi ham mumkin. Iboralarning asosini tushunishda yuqorida qayd etilganlarni esda saqlash lozim. Tillararo shaklan, ham mazmunan mos keladigan iboralar uchrasada ko'p hollarda ular tarjimon mazmun planidan kelib chiqqan holda har bir iboraga mos o'z tilida muqobil variantlarini topishi yoki so'zma-so'z tarjima qilishi mumkin. Shunga ko'ra, ayni bir xil iborani bir qancha o'rinlarda, ma'noga qarab, har xil o'girishi mumkin. Binobarin, har qanday hollar uchun ham mos keladigan tayyor variantini berish amri mahol. Turli tillarda ayni bir xil ma'noni ifodalovchi maqol, matal va idiomalar aynan bir xil asosga, ayni bir narsaning bir qancha jihatlariga yoki tamoman boshqa ob'ektlarga tayangan holda yaratilgan bo'lishi mumkin: Masalan, *Speak of the devil and he will appear*, Bo'rini yo'qlasang qulog'i ko'rinadi. Iboralar ko'chma ma'no kasb etgan idiomatik birliklar bo'lib, bunday birikmalar kishilik jamiyatida aloqani ta'minlashda juda katta ahamiyatga ega. Ular kishilarga biror xabarni yetkazishdan tashqari nutqga hissiy ta'sirchanlik qo'shib, yozma materiallardagi iboralar o'quvchining hissiyotiga ta'sir o'tkazadi, estetik, adabiy va madaniy ma'no kasb etadi. Asliyat matnida muallif tomonidan ibora qo'llanilar ekan uni tarjima matnida ham imkon qadar saqlab qolish tarjimon oldida turgan juda murakkab bir masaladir. Iboralarning semantik xususiyati juda murakkab birlikni tashkil etib ularni ma'nosini tarjima matnida saqlab qola olishlik uchun quyidagi eng asosiy beshta aspektga

e'tibor qaratish lozim: 1) ko'chma ma'nodaligi; 2) badiiyligi; 3) hissiy ta'sirchanligi; 4) uslubiy bo'yoqdorligi; 5) milliy xususiyatga ega ekanligi. Iboralarning ko'chma ma'no kasb etishi bu ularning eng asosiy elementidir. Misol uchun "Red tape" – buyrokratizm ma'nosida, "to kick the bucket" – vafot etmoq, "to wash dirty linen in public" – oilaviy sirni oshkora qilmoq. Iboralar ijobiy, salbiy va neytral xarakterga ega bo'lishi mumkin. Masalan, "to kill two birds with one stone" (bir o'q bilan ikki quyovni urmoq) iborasi bu ijobiy ma'no kasb etsa, "to 1 O.O.". Qo'ldoshov, SamDCHTI dotsenti RESEARCH ARTICLES 660 find a mare's nest" kulgili xatoni ifodalab salbiy ma'no kasb etadi va "Rome was not built in a day" (Rim bir kunda qurilmagan) iborasi esa neytral xarakterga ega ibora hisoblanadi. Iboralar uslubiy qo'llanilishiga qarab ham farqlanishi mumkin, ya'ni ular kitobiy "to show one's true colours", og'zaki "to be a pain in the neck" va milliy xarakterga egaligi "to set the Thames on fire" and "to carry coals to Newcastle". Iboralarning murakkab semantikaga egaligi ularni tarjima qilishni bir muncha og'irlashtiradi. Asliyat tilidagi iboralarning tarjimada kommunikativ maqsadini saqlash uchun, avvalo, tarjimon, ibora semantikasining asliyat matnidagi iboraga to'liq mos keladigan tarjima tili iborasini ishlatishga harakat qilishi lozim. Masalan, "to pull chestnuts out of the fire for smb." — таскать каштаны из огня для кого-либо. Birov uchun o'zini o'tgacho'qqa urmoq. Ikkinchidan, asliyat iborasi shakli va adabiy ma'nosi o'xshamasada, bir xil ko'chma ma'noga, hissiy ta'sirchanlik va uslubiy xarakterga ega tarjima tili iborasi bilan tarjima qilinishi mumkin. Masalan, "make hay while the sun shines" — куй железо, пока горячо. – temirni qizig'ida bos. Uchinchidan, asliyat tilidagi ibora so'zma-so'z, shakli saqlangan holda tarjima qilinishi ham mumkin. Masalan, "He calls the things by their true names." U har narsani o'z nomi bilan ataydi. (haqiqatni yuzga aytadi ma'nosida). To'rtinchidan, ibora tarjima qilinmasdan ma'nosi izohlab berilishi ham mumkin. Tarjimada iboralarning kommunikativ vazifasini saqlashda bilvosita tarjima ularning ma'no nozikligiga anchagina putur yetkazishi mumkin. Buni buyuk amerika adibi Mark Tvenning "Yanki va qirol" asarida qo'llanilgan iboralar, ularning asar mazmunida tutgan o'rni va tarjimasi borasida ham kuzatish mumkin. Ya'ni tarjimada ba'zi hollarda iboralarga e'tibor berilmasdan tashlab ketilgan yoki o'sha ibora oddiy netral so'z bilan tarjima qilingan holatlar ham kuzatiladi. Asarda ishlatilgan barcha iboralar asarga ko'rk, joziba berish bilan birga o'ziga xos ichki, yashirin ma'no ham kasb etadi. Masalan, muallif asarning boshlanish sahifalarida notanish kishi monologidan quyidagi tarixiy iborani keltirib o'tadiki, bu ibora Amerikaning mustamlaka davriga borib taqaladi. Chunki o'shanda tub amerikaliklar Yevropadan ko'chib kelgan oq tanli kishilarni Yanki deb ataganlar. Adib esa o'z qahramonini Yevropadagn ko'chib kelgan umuman tub aholidan emasligiga e'tibor qaratib "Yankee of the Yankees" iborasini ishlatadi:

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, kommunikativ yondashuv - bu o'rganishni aloqa jarayoni bilan taqqoslash, aniqlik, o'rganish aloqa jarayonining modeli ekanligiga asoslanib, biroz soddalashtirilgan bo'lsa-da, lekin hatto asosiy qismlarda ham haqiqiy

aloqa tizimi bilan bir xildir. Chet tilida soʻzlashishni oʻrganishning interaktiv yondashuvi haqida yuqorida aytilganlarning barchasi, bu holda taʼlim subʼekti chet tilida gaplashish ekanligini taʼkidlashga imkon beradi. Shu tariqa nutqiy malakalarning boʻlinishi aniq koʻrinadi va ularni uzluksiz shakllantirish uchun mashqlar buyuriladi. Aytib oʻtilgan fikrlardan iboralar fikrni aniq, loʻnda va obrazli tarzda bayon etishda nutqimiz uchun zaruriy vosita hisoblanishi ayon boʻldi. Iboralar har qanday, yozuvchi yoyinki notiq uchun ulkan xazina boʻlib, ulardan ustalik bilan foydalanish yozuvchining asarini, notiqning nutqini pur maʼnoli va jozibali qiladi, aytmoqchi boʻlgan fikrini obrazli ifodalashga yordam beradi, badiiy jihatdang ‘oyat taʼsirchan boʻlishiga olib keladi. Mazmunan oʻxshash ikki til iborolari tarjimada hamma vaqt bir-birlarini almashtira olmaydi. Buning sababi ayrim iboralar tarkibida ular mansub boʻlgan xalqlar turmush tushunchalarini aks ettiradigan qismlarning mavjudligidadir. Baʼzi milliy xususiyatli iboralar esa tarjima tilida oʻz muqobillariga ega emaslar. Bunday til birliklari oʻzbek tiliga tarjima amaliyotida qaror topgan turli usullar yordamida talqin etiladi. Bu usullar ijobiy fazilatlari bilan birga salbiy xislatlarga ham ega boʻlib, tarjimaning muvaffaqiyati mazkur usullardan oʻrinli va mohirona foydalanishga bogʻliqdir

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Salomovg ‘. Til va Tarjima. T., 1966. 267 b.
2. . Salomovg ‘. Tarjima nazariyasi asoslari. T., 1966. 234 b.
3. . Sultonova D. «Bevosita tarjima saboqlari.» Samarqand. 2005. 115 b.
4. . Sultanova D. A manual of Translation. Samarkand. – 2005. – 98
5. Chomskiy, N. (1975). "Til haqida mulohazalar" Nyu-York: Panteon. Longman.
6. . Ellis, R. (1999). Oʻzaro muloqot orqali ikkinchi tilni oʻrganish. Amsterdam: Jon Benjamins Publishing Co.
7. van Ek va Aleksandr L.G 1980 yil “Threshold level English” Oksford, Pergamon
8. Salomovg ‘. Til va Tarjima. T., 1966. 267 b.
9. . Salomovg ‘. Tarjima nazariyasi asoslari. T., 1966. 234 b.
10. . Sultonova D. «Bevosita tarjima saboqlari.» Samarqand. 2005. 115 b.
11. . Sultanova D. A manual of Translation. Samarkand. – 2005. – 98
12. Chomskiy, N. (1975). "Til haqida mulohazalar" Nyu-York: Panteon. Longman.
13. . Ellis, R. (1999). Oʻzaro muloqot orqali ikkinchi tilni oʻrganish. Amsterdam: Jon Benjamins Publishing Co.
14. van Ek va Aleksandr L.G 1980 yil “Threshold level English” Oksford, Pergamon